

## Kystopprøret 2017- interessekamp og samfunnskritikk

Ragnar Nilsen, professor ved Institutt for samfunnsvitenskap, UiT/Norges arktiske universitet.

Jørn Cruickshank, førsteamanuensis ved Institutt for global utvikling og samfunnsplanlegging, Universitetet i Agder.

### English title and summary:

The Coastal Rebellion of 2017: A Defence of Interests and of Coastal Social Organizing.

The focus of the article is the North Norwegian coastal rebellion linked to the parliamentary election in 2017. It is argued that this rebellion comes forward as general protest against fundamental changes in the fisheries that have taken place over the last two decades. Being general, popular and not linked to particular political parties, it is argued that the rebellion can be regarded as populist protest confronting, firstly, national political elites. And secondly, it can be seen as a protest against increased social inequality that manifest itself as a result of the changes in the political and institutional setup of the Norwegian fisheries.

### Ingress:

Det nordnorske kystopprøret som slo ut særlig rundt stortingsvalget 2017 vurderes her som en generell folkelig – såkalt populistisk - protest. Det argumenteres for at opprøret er rettet mot de dramatiske endringene som har preget fiskerierne og kysten i nord over de siste to tiårene. Den har et spontant, folkelig preg og den er ikke knyttet til bestemte politiske parti. Innholdsmessig dreier det seg om motstand mot konsekvensene av en type stegvis liberalisering i fiskeflåte og oppdrett som viser seg å føre til at fiskerinæringa bidrar til større sosiale ulikheter enn det som har preget denne næringa tidligere. Adgangen til det som tidligere var en åpen og likhetsskapende allmenning for kystbefolkninga blir i økende grad reservert for et minkende antall høstere som med statlig velsignelse får anledning til å sikre seg store inntekter av de rike naturressursene i den tidligere jevnt fordelte havsallmenningen.

Fremleggelsen av regjeringens fiskeripolitiske tiltak i fjor gikk ikke upåaktet hen. Tvert imot utløste utspillet et opprør i fiskeriavhengige lokalsamfunn langs kysten. Opprøret toppet seg da et folkemøte med flere hundre vardøværinger våren 2017 ga unison beskjed til fiskeriminister Sandberg ([www.nrk/finnmark](http://www.nrk/finnmark)) om at videre liberalisering av leveringsplikt for trålere og overføring av kvoter fra sjarkflåten til større båter var mot folkeviljen i byen. Den plutselige og sterke motstanden mot Solberg-regjeringens reformforslag satte en foreløpig stopper for videre liberalisering av leveringsplikt og flytting av kvoter fra sjarkflåten til større båter. Protesten har et spontant preg, den har ingen tydelig leder og den har støtte i flere partier i nord. Til tross for dette har nasjonale medier ikke klart å forholde seg til kystopprøret; det ble knapt nevnt av disse i valgkampen. I regionale medier har det imidlertid blitt slått opp at både leder i Senterpartiet Trygve Slagsvold Vedum og arbeiderpartileder Jonas Gahr Støre etter valget har vært på besøk nordpå. Og da tydelig for å lytte til, og kanskje lære av, budskapet fra et opprør som åpenbart er så vanskelig å forstå sørpå. Særlig Gahr Støre ga eksplisitt uttrykk for at han reiste til Vardø for å «lytte og lære» som han uttrykte det.

Denne øvelsen har vi sett mange ganger før, både igjennom tidligere kystopprør men også i andre sammenhenger. De som berøres av planforslag eller tiltak føyer seg ikke. men blir bremsert eller forsinket for ei samfunnsutvikling de ikke ønsker (Brox 1993). Hvordan kan vi forklare hvor slike opprør kommer fra; hva er det som utløser og gir energi til dem? Hvem er de viktige aktørene? Og ikke minst; hvordan skal vi som samfunn forholde oss til slik motstand? Er den et sunnhetstegn eller et uttrykk for en «stopp verden jeg vil av»-holdning? Disse spørsmålene er relevante i diskusjonen av den norske modellen for fiskeriforvaltning, men de kan like gjerne stilles i forhold til den

---

uro som nå er knyttet til fremveksten av populisme og de politiske bevegelsene vi ser i USA og Europa. Det blir betimelig å spørre om det norske opprøret kan kalles populisme.

I denne artikkelen er vi opptatt av to ting. For det første vil vi, basert på 20 års forskning på temaet, bidra til en empirisk beskrivelse av grunnlaget for kystopprøret (Nilsen 2002, Cruickshank og Nilsen 2017). For det andre ønsker vi å supplere den samfunnsforskningen som nå springer fram i kjølvannet av de mange politiske opprør i USA og Europa, med andre ord forskningen på populisme. Vi vil hevde at mye av denne forskningen gir inntak til forklaring av årsaker og intensjoner som bringer fram protester av typen kystopprøret. Men samtidig overser den pågående populismeforskningen en viktig motivasjon bak folkelige opprør, nemlig betydningen av folks eksisterende måte å ordne livene sine på. Et opprør behøver ikke bare være et kortvarig resultat av sinne eller frustrasjon blant neglisjerte masser eller et forsøk på å komme makten blant elitene til livs. Et bredt folkelig opprør kan like gjerne springe ut av en reaksjon på et brudd i hvordan folk til nå har vært vant til å organisere seg; det kan ha et verdikonservativt preg.

Før vi kommer til opprøret mot en neoliberal dreining i fiskeripolitikken, innleder vi artikkelen med å beskrive de institusjonene som er bygd opp mellom kystfolk på den ene sida og politikk og sentralforvaltning på den andre. Vi er opptatt av de ordningene som befolkninga har vært med å skape i dette samspillet som inntak til å få fram tre forhold: For det første vedlikehold og endring i fiskeriforvaltninga slik denne er blitt felt ned i de institusjonene som har regulert adgangen til marine ressurser. For det andre hvordan den snunaden i fiskeripolitikken som kommer fra 1990 av bryter klart med etablerte statlige-politiske ordninger og tenkemåter / driftsmåter på kysten. Og endelig hvordan de endringene som begynner i 1990, men som så tydelig topper seg med Solberg- regjeringens fiskeripolitiske reformforsøk, avføder det dramatiske og omfattende - og tilsynelatende spontane – kystopprøret i nord i tilknytning til stortingsvalget i 2017.

### **Bærekraftig fiskeriforvaltning**

Det er økende faglig aksept for at vi i Norge har lyktes med å kombinere fungerende demokrati og velferdsstat med økonomisk vekst. Særlig fokuseres et omstillingsdyktig privat næringsliv og et fruktbart samspill mellom partene i arbeidslivet; kalt trepartssamarbeidet. Vår samfunnskonstruksjon er imidlertid også basert på noen stort sett godt fungerende reguleringsordninger i våre felles naturressursnæringer, særlig vannkraft, olje og fisk. Som nasjon har vi unngått det som karakteriseres som «ressursenes forbannelse» (Wicken og Hanson, 2008), altså den skjebnen som ofte rammer land med stor avhengighet av naturressurser (Sachs and Warner 1995).

En av forutsetningene for den norske transformasjonssuksessen, er at utviklingsmodellen har handlet om mer enn næringsutvikling og økonomisk vekst. Forvaltningen av naturressursene har i stor grad blitt utviklet i et samspill mellom myndigheter, næringsaktører og lokalsamfunn som har utnyttet ressursene. Her har ulike virkemidler vært tatt i bruk for å sikre befolkning og lokalsamfunn gode eller rettigheter. Skattlegging når det gjelder gruveanlegg og skattlegging samt konsesjonskraft når det gjelder vannkraftutbygging, samt leveringsplikt når det gjelder tråldrift i fiske er viktige eksempler.

### **Embetsmannsstat, venstrestat og arbeiderpartistat: Institusjonsbygging.**

Forvaltningen av de rike norske fiskeressursene var under embetsmannsstaten og venstrestaten preget av en kombinasjon av omfordelings- og rettferdighetstenkning, samt av økonomisk nasjonsbygging. Som Ottar Brox har påpekt var det slik i Nord-Norge på 1930-tallet at folk mer enn noen gang før, og kanskje siden, hadde følelsen av å ha del i kontrollen av sine egne livsvilkår (Brox 1984). Men dette gjaldt åpenbart også ut over Nord-Norge. Institusjonelle ordninger som Lov om bankfiske på Sunnmøre, Lofotloven og Råfiskloven/ Råfisklaget er sentrale historiske eksempler her. Fiskerihistorikerne Odd Volla (1942) og Trygve Solhaug (1976) har dokumentert hvordan småkårsfiskere ble prioritert i den lovgivingen som gjaldt adgangen til fiskeriallmenningen.

Lovgivningen gjorde at krokredskap fra småbåter ble prioritert framfor not og havline fra større og kapitalkrevende båter. Dette fikk etterhvert den bieffekten at fisket ble mer bestandsmessig bærekraftig. Kombinasjonen av lik fordeling og bærekraftig høsting ble institusjonalisert. For lovgivere fra denne perioden var det umulig å ha oversikt over det viktige bidraget denne typen institusjonalisering representerte for vår særegne nasjonsbygging. Som sådan

---

står noen av de positive følgene av de institusjonelle ordningene fram som uintenderte konsekvenser. Rettferdighet, fri næringsutøvelse eller allmenn ressursadgang, samt økonomisk nasjonsbygging var eksplisitte politiske målsettinger i samtida. Sideeffektene ble egal politisk nasjonsbygging for en ny nasjonalstat. Samt altså et gryende opplegg for det som i dag må karakteriseres som langsiktig bærekraft for fornybare naturressurser. Intendert eller ikke, ble viktige brikker med fiskeripolitikken under embetsmannsstat, venstrestat og endelig arbeiderpartistat med dette lagt inn i den norske transformasjonssuksessen.

Mot slutten av 1800-tallet sikret politikere og sentralforvaltning altså adgangen for de mindre båtene under bankfisket på Sunnmøre og på fiskefeltene i Lofoten. Argumentasjonen fra myndighetene tok både hensyn til spørsmål om rettferdighet og til spørsmål om fri, liberal næringsutøvelse slik fiskerihistorikerne Vollan og Solhaug får fram. Det er altså snakk om en type statstenking som – rett nok med endringer og interne spenninger – ser ut til å ha preget både embetsmannsstaten fram til 1884 og den derpå følgende venstrestaten (Seip 1974, 1981, Slagstad 1998).

Gjennom de tidlige fangstreguleringene gis den største gruppen av fiskere med mindre båter og enklere redskap, et fortrinn på fiskefeltene. Siden vi på denne tiden opplevde teknologiske endringer av typen skøytefiske måtte de mindre båtene med sine enklere redskap aktivt prioriteres på de beste fiskeplassene. Hvis ikke, ville det ikke være mulig for alle å høste de periodisk rike fiskeinnsigene som preger norskekysten. Innsikt på sentralt hold i ulike vilkår i fisket for små og store gjorde det klart at småkårsfiskerne ikke kunne konkurrere uten reguleringer på fiskefeltene. Fra statlig hold sikret en derfor at de mindre fiskerne med sin sesongdrift og sine dagkorte opphold hadde like vilkår med skøyter som hadde mer permanent redskapssetting.

Den nasjonale strategen bak denne lovgivingen var venstremann, husmannssønn, postmester og etter hvert odelstingspresident Sivert Andreas Nielsen fra Brønnøy – kalt «Nordlands Trompet» i stortingskretser (Posti 1991). Sivert Nielsen kunne basere seg på ei omfattende politisk mobilisering organisert blant fiskerne langs kysten. Råfiskloven kom også etter sterke konflikter og omfattende mobilisering. Med Råfisklov og fangstreguleringer på de viktigste fiskegrunnene ble brorparten av de omfattende eksportinntektene kanalisert tilbake til kystsamfunn og fattige fiskerfamilier.

Konsekvensen av at det ble bygget institusjoner og av den utviklingen vi opplevde langs kysten i denne fasen av norsk transformasjon var altså sikring av det husholdsbaserte og likhetsskapende norske kystfisket. Fiskerienes organisering bidro til en sosialt og geografisk svært spredt økonomisk vekst fra denne viktige sektoren. Dette var i neste omgang med på å befeste det særegne norske vedlikeholdet av spredt bosetting gjennom den nasjonale moderniseringsprosessen fram mot midten av det forrige hundreåret (Nilsen 2014). For det første bidro samspillet mellom institusjonelle ordninger og aktørene sine driftsopplegg langs kysten til denne spredninga. For det andre fikk de sjøsysselsatte aktørene i husholdene, gjennom de hovedsakelig eksportbaserte inntektene i næringa, stimulans til å spare og investere. Dermed kunne de modernisere sine driftsopplegg og bidra til den norske transformasjonen.

Omfanget av kystbefolkninga sitt bidrag til nasjonal transformasjon i deler av moderniserings-perioden fram mot 1950 er det imidlertid ikke faglig enighet om. Jamfør for eksempel tendenser til teknisk primitivisering og vekst i antallet fiskere under kriseårene i mellomkrigstida. Disse overlevelsesstrategiene hos ei utarmet fiskeribefolkning kan vurderes som hemmende for vekst i bruttonasjonalprodukt og som årsak til en manglende overgang til industriell virksomhet. Den langsiktige moderniserende utviklinga i næringa over de hundre årene fram mot 1960 er det imidlertid ingen tvil om, også når det gjaldt teknologiske endringer og bidrag til Norges eksportrettede økonomiske vekst.

### **Mektiggjøring og grunnrenterealisering.**

Lov om bankfiske på Sunnmøre fra 1878, endringene i Lofotloven på 1890-tallet og innføringa av Råfiskloven på 1930-tallet var basert på ei svært bred politisk mobilisering. Disse institusjonene var viktige bidrag til demokratisk institusjonell nasjonsbygging. Den siste ble vedtatt under Nygaardsvolds regime. Det vil si det som karakteriseres som den forlengede venstrestaten av Francis Sejersted (1993) og Rune Slagstad (1998). Det samme kan sies om

---

fiskernes egenforvaltede oppsynsordninger (Jentoft og Kristoffersen 1989). Råfiskloven, kalt «Kystens Grunnlov» sikrer en minstepris for høstet fisk til alle deltakere. Andre ordninger, som klippfiskloven, eksportloven, samt deltakerloven med krav om at du må være aktiv fisker for å eie en fiskebåt, er alle ordninger som skal bidra til å gi lokalsamfunn og lokale fiskere mest mulig utbytte av fiskeressursene.

Det sentrale her er at vi snakker om en demokratisk prosess med institusjonsbygging, som har mektiggjort næringsdeltakerne og lokalsamfunn under den nasjonale transformasjonen. Kjernen bak suksessen finner vi i institusjoner som springer ut av et samspill mellom to typer aktører. På den ene siden et først næringsliberalt, så mer sosialdemokratisk – men dog hele tiden klart rettferdighetsorientert – statsregime. På den andre siden grupper av mobiliserte småskala næringsutøvere. Disse institusjonene preger både embetsmannsstat og venstrestat; dvs. fram til andre verdenskrig.

Demokrati og økonomisk vekst kan ikke her holdes fra hverandre. Det er snakk om rundt hundre tusen fattige fiskerbondefamilier og tilknytt småskala fiskeindustri i et tynt befolket nasjonalsamfunn. Det interessante er at disse kystaktørene sakte men sikkert fikk del i den norske veksten gjennom egen innsats. Men de fikk ikke bare tilgang, de bidro også til denne veksten. Her ser vi noe av grunnlaget for konstruksjonen av den landsomfattende sosiale likheten som Berend & Ranki (1982) og Senghaas (1985) løfter fram i sine beskrivelser av den egalitære nordiske utviklingsmodellen. Det lykkelige grepet er at en har oppnådd et samspill mellom ei bred politisk mobilisering og et rettferdighetsorientert sentralt politisk-administrativt system. Voksende eksportinntekter fordeles sosialt jevnt – og geografisk svært spredt. Inntektene fordeles på svært mange deltakere med en yrkeskominasjonspreget husholdsøkonomi bygd på eksportrettet fiske og subsistensrettet jordbruksdrift. Disse har blitt motivert til å utbedre egen virksomhet. Sist, men ikke minst, har prosessen med dette innholdet vært til beste for nasjonens økonomiske utvikling.

Slik vi kan lese resultatet i dag sikrer dette forløpet en demokratisk samfunnsorganisering gjennom spredning av muligheten for at mange kan ta del i økonomisk virksomhet. Som Brox understreker baserte den nordnorske kystbefolkninga seg i denne fasen på å realisere grunnrente i et av verdens rikeste havområder (Brox 1989). Ressursens eget overskudd kunne tas ut og bli vidt fordelt på rundt hundre tusen fiskerfamilier.

Når så mange fiskere i nord kunne utnytte sin allemannsrett i en fellesressurs uten å ødelegge ressursen, skyldtes det kombinasjonen av fangstmåte og kapitalinnsats i det kystnære fisket. Allmenningens tragedie (Hardin 1966) ble unngått sjøl om høsterne kunne operere som frie aktører under utnytting av en felles ressurs. Det dreier seg om kystnær høsting av gytemoden fisk som får anledning reprodusere seg selv. Og med fangst på fiskeslag som samles på innsiget under land, blir det et fiske med lavere kostnader enn et fiske der en må operere lenger fra land og over større områder, slik en må med trålfiske og autolinefiske.

Historien om det dominerende kystfisket og det resulterende regimet er det vi ønsker å fremheve som det stabile; det strukturerende skjemaet som forvaltningen av norske fiskeressurser har blitt til igjennom

### **Neoliberalisme i fiskeriforvaltningen**

Rasmussen påpeker at: ” – 80-årene oppfattes av mange som liberaliseringens tiår.” (Rasmussen, 1995, s.75). I fiskeripolitikken fikk liberaliseringen også konsekvenser, særlig synlig gjennom håndteringen av to hendelser. Først gikk Fiskeoppdretternes Salgslag A/L (FOS) konkurs i november 1990, etter et feilslått forsøk på å stabilisere de fallende prisene gjennom storstilt innfrysing og lagring av laks. En rekke oppdrettere gikk også konkurs eller fikk alvorlige finansielle problemer i denne perioden. Dette medførte strukturelle endringer i næringen.

Den andre hendelsen er torskekrisa mot slutten av 1980-tallet, som falt omtrent sammen i tid med denne konkursen. Ressursknappheten medførte at myndighetene innførte båtkvoteordning for den dominerende kystflåten fra 1990. Denne ordningen forfordelte større båter som hadde fanget mye torsk mot slutten av 1980-tallet.

Fra rundt 1990 er altså pendelen i ferd med å svinge. Ulikt den styringsmodellen som er beskrevet over, fører nå samspillet mellom eliter i fiskernes egne interesseorganisasjoner og politikere/myndighetsorganer til at de minste

---

enhetene presses ut av næringa. Dette dreier seg særlig om åpne småbåter typiske i fjordfiske og om sjarker under 11 meter. Begrunnelsen har et neo-liberalistisk innhold; nemlig individualisering og konkurranse. Konkret i fisket betyr konkurranse at båtene skal konkurrere om å få tatt sin andel av fangsten innen den rammen som utgjøres av totalkvoten. Konkurransen skal da føre til at fiskerne blir dyktiggjort og presset til hardere innsats. Det skal føre rasjonalisering på den enkelte båt, slik dette som ellers i vårt samfunn impliserer økte investeringer. Denne tendensen til økende grad å belønne individuell konkurranse og det en oppfatter som vellykket kapitalistisk drift fortsetter framover mot dagens situasjon. Baksiden av medaljen blir imidlertid fort synlige etter 1990. Et skjerpet konkurransefiske – såkalt kappfiske – for å rekke å ta egen båtkvote, fører til dårligere fiskekvalitet. Store investeringer i båter og redskap fører til overinvesteringer som reduserer lønnsomheten på den enkelte båt. Totalresultatet blir, som ressursøkonom Ola Flåten slår fast, at den forventede grunnrenten som skulle bli resultat av effektivisering av fisket blir ikke realisert. Eller som han lakonisk sier: «I næringen er det en del grunnrente, men den blir mer eller mindre usynliggjort i de offisielle nærings- og bedriftsøkonomiske regnskapene for «aktive» fiskebåtreidere og fiskere». (Flåten 2014, s. 120).

Konkurransen kommer nå internt mellom fiskere og internt mellom fiskeoppdrettere om å skaffe seg en teig av det som også defineres som fellesressurser. Deler av fjorder og sund og det meste av fangstgrunnlaget privatiseres i større grad enn tidligere. Den tildelte tidsavgrensede og individualiserte båtkvoten er den statlige formaliseringen av denne privatiseringen i sjøfisket. Mens den tilsvarende konsesjonen på en avgrenset lokalitet langs kysten er formaliseringen i oppdrett. Det konkurreres om tilgangen til kyststrekninger og fiskeforekomster som alle norske statsborgere tidligere har kunnet utnytte. Vi ser altså en overgang fra felles til individualisert og mer konkurransepreget utnyttelse av kysten og havets ressurser, der staten etter hvert aksepterer at denne adgangen gjøres omsettelig på et marked. Det aksepteres at retten til lokaliteter for oppdrett og at fangstretter i havet kjøpes og selges. Dette er privatiseringens innhold. Markedsutsettinga av gode oppdrettslokaliteter og verdifulle biter av noen av verdens rikeste kystnære fiskeriressurser fører til at konsesjoner og kvoter blir kostbare verdipapir. Teigrettighetene i den blå åkeren blir investeringsobjekter for enkeltpersoner og selskap med tilgang på kapital. Konsekvensen har blitt ei utvikling i retning av større sosial ulikhet på kysten.

## Opprør

Med fremleggelsen av regjeringens fiskeripolitiske tiltak de siste årene har vi nok en gang fått diskusjonen om hvem som eier og skal nyte godt av norske fiskeressursene. Konflikten står mellom såkalt «sårbare kystsamfunn» og det vi kan kalle «industrialister». Tema denne gangen er både leveringsplikten, altså ordningen med at fiskerikonsern som mottar konsesjoner for å fiske har en plikt til å levere råstoff til lokale bedrifter. Her er hensikten å sikre bosetting og arbeidsplasser i truede lokalsamfunn langs kysten. Og tema er liberalisering av muligheten til å flytte fiskekvoter mellom fartøygrupper. Hensikten her er å «effektivisere» fisket ved å flytte kvoter fra småbåtflåten til større fiskebåter. Under den pågående debatten om fiskeripolitikken langs kysten har Solberg-regjeringa fått høre at den bidrar til å privatisere fellesskapets ressurser, stikk i strid med prinsippet i Norge om at ressurser som olje /gass, vassdrag samt fiskestammer og kystarealer tilhører fellesskapet. Fiskeriministeren anklages derfor for å ta parti mot fellesskapet og med krefter som ønsker en storskala industriell modell for fangst og videreforedling av norske fiskeressurser. Blir dette realisert, vil det føre til sentralisering av en ennå geografisk spredt næringsvirksomhet. Fortsatt skaper norsk fiske arbeidsplasser og liv i mindre kystsamfunn. Men når leveringsplikten trues, og kvoter føres over til større og mer mobile båter, så trues også fiskens evne til å skape desentral vekst.

## Populisme?

Vi kan observere et opprør med et slående omfang, særlig langs kysten i nord. Dette var ikke forutsett, og vi kan stille spørsmål om hvordan vi analytisk skal gripe an hva dette er for noe. Hvis vi kaller det populisme; hvilken forståelse av populisme bør vi da anvende? Like opptatt som en er med å forklare opprørene rundt om i den vestlige verden, like uavklart er hva en skal forstå med begrepet populisme. Jan-Werner Müllers bok «What is populism?» (2016) setter seg fore å definere begrepet. Han fremhever særlig det apolitiske aspektet: Når et prosjekt ikke lenger er interessekamp, en protest fra de neglisjerte, men en mer generell kamp mot en uheldig samfunnsutvikling, så kan det kalles populisme. Han mener det ikke er den enkeltes næringsmessige situasjon eller egen livssituasjon som primært motiverer populismen. Det dreier seg heller om folkets vurdering av samfunnets samlede moralske tilstand. Vi mener kystopprøret kan gjøres meningsfullt innenfor deler av denne forståelsesrammen.

---

Øyvind Østerud årsaksforklarer populisme i sin artikkel i Nytt norsk tidsskrift (Østerud 2017): Økonomisk uro (årsak) skaper populistiske bevegelser (virkning). Et annet spor er å forstå populisme som en intensjon: «- populism is a type of political rhetoric that pits a virtuous “people” against nefarious, parasitic elites who seek to undermine the rightful sovereignty of the common folk.” (Oliver and Rahn (2016). Her har opprørerne altså en tydelig intensjon med protestene, de skal ta makten fra elitene. En slik intensjon sniker seg også inn hos Müller, som bekymrer seg for populistenes ønske om å forsvare det «sanne folk», og følgelig for deres anti-pluralistiske sinnelag.

Slike bevisste intensjoner og åpenbare årsakssammenhenger kan det pekes på i forbindelse med opprøret i 2017. Forskning om fiskeriavhengige kystsamfunn (Nilsen 2002, Cruickshank og Nilsen 2017, Vardø-møtet) viser at innbyggerne her i stor grad kjenner til sammenhengen mellom fangsttynnsats og høstingsmulighet i havet, og at de er oppmerksomme på hvordan fiskeressursene har vært fordelt. De forstår den ødeleggende konsekvensen av økt kapasitet på fangstleddet siden grunnlaget er en gitt og utryddingstruet ressurs. De frykter altså at slik økt kapasitet for det første ramme dem selv. Og de frykter de videre samfunnsmessige konsekvensene med påfølgende konsentrasjon av fangsten hos færre utøvere, slik denne vil skape større sosial ulikhet. Konkret: Hver ny stor fiskebåt betyr tap av mange sjarker og mellomstore kystbåter i det kjente null-sum spillet i fiskeriene, slik formann i Norges Kystfiskarlag argumenterer for under vardøsmøtet. Sjarker eller mellomstore kystfiskebåter er båter som folk langs kysten kan drive sjøl, og slike båter som må levere nært fangststedet har holdt liv i mange fiskerisamfunn. Engasjementet forsterkes når kystfolket ser at deres egne nære fiskefelt blir forsvunnet og at villfisk, deres felles nære ressurs, blir gjort uspiselig eller forsvinner på grunn av en ny virksomhet, nemlig fiskeoppdrett. De fortviler over at denne virksomheten ukontrollert får lov til spre på fôr, avføring, gener og medisinerester. Videre ser kystfolk at dette skjer samtidig med at inntektene fra kystvirksomheten ikke lenger solidarisk fordeles jevnt blant dem selv og deres naboer på andre kystplasser. Det var jo dette som tidligere bidro til livets opphold og til nødvendig opprusting av produksjonsredskaper for de mange.

Mistroen til at nasjonale byråkrater, organisasjonseliter, vitenskapelige forskningsmiljøer og stortingspolitikere sammen skal klare å komme fram til gode lokale løsninger øker. Med utgangspunkt i den årtier lange positive samfunnsbygginga som kystfolk har stått for og med aktuelle gode erfaringer med vekst og utvikling i fiskevær i Finnmark av typen Kjøllefjord, Gamvik eller Sørvær og Breivikbotn vokser nå troen på alternativene til videre sentralisering av makt over kvoter, konsesjoner og inntekter i fiskerinæringa. Den modellen kystopprøret peker ut er en fortsatt spredning av inntekter og aktiviteter til båter og samfunn som vanlige kystfolk sjøl kan drive. Det dreier å opprettholde det alternativet som ligger i den norske utviklingsmodellen langs kysten, dvs. kombinasjonen av lønnsom og økologisk bærekraftig drift med en spredt og demokratisk kontroll over produksjonsvirksomheten.

Er den formen for populisme som kystopprøret representerer uønsket? Mens Müller ser populisme som et onde, er den positive versjonen at det dreier seg om en protest som har vansker med å komme til uttrykk i etablerte politiske kanaler. Vi deler ikke synet på populisme som noe i utgangspunktet uheldig som bør bekjempes, nettopp fordi den ikke er en snever interessekamp, men omhandler viktige verdier i et samfunn. Som vi har sett kan dette ønsket om bevaring ta form av en justering av en uheldig kurs, uten at en derfor må frykte at populismen har en intensjon, og at denne normalt er omfatter en anti-demokratisk motsettelse av mangfold, slik Müller hevder.

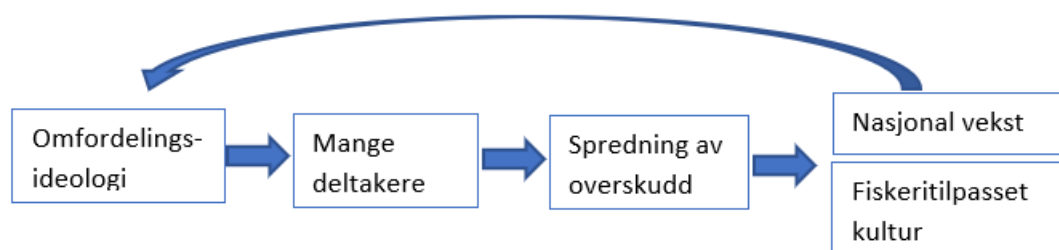
## Strukturen som forklaring

Det gjenstår fortsatt en utfordring. Det ovenstående er en blanding av intensjons- og årsaksforklaringer. Det slike forklaringer har til felles er at de forutsetter at mennesker står mer eller mindre fritt til å tolke situasjonen og står fritt til å velge hva de bør gjøre med den. Men hvordan skal vi åpne den svarte boksen som inneholder forklaringen på bredden og styrken i opprøret? Motstand mot markedstenkning i fiskeripolitikken har vi alltid hatt, men hva er det som gir energi til styrken i opprøret denne gang? Hvor kommer opprøret fra, når det tilsynelatende bare springer opp av jorda, uten en tydelig leder, uten en politisk agenda, uten at vi kan peke på en entydig interessekamp, uten at det har et definert mål?

Vi mener det er nødvendig å bringe inn en strukturalistisk vinkling i dette forklarings-skjemaet. Mennesker og institusjoner responderer også på strukturelle krefter. Kystfolk og vi andre reagerer på vegne av samfunn eller system vi er tilhengere av og som vi synes er truet. En funksjonalistisk forklaring skiller seg ut fra det ovenstående



fordi den ikke forklarer hvorfor noe oppstår, men hvorfor noe som fungerer blir vedlikeholdt. Med utgangspunkt i et nasjonalt behov for å skape økonomisk vekst, men også et ønske om å fordele overskuddet fra samfunnets produksjon blant innbyggerne, kan modellen for forvaltningen av norske fiskeressurser illustreres på denne måten:



Figur 1: Modell for fiskeriforvaltning før 1990-tallet

Det skapes økonomisk vekst og omfordeling gjennom en modell som springer ut av en godt forankret norsk omfordelings- og rettferdighetstenkning som også kystfolk er bærere av. Effekten av den bærekraftige fiskeriforvaltningen, med mange deltakere i fiskeriene, er som vi har sett langt på veg utilsiktet og uerkjent av aktørene som driver fram omfordelingsordninger. Spørsmålet er så hvorfor praksisen blir vedlikeholdt? Dette er den vanskeligste øvelsen, fordi vi i sosiale systemer ikke kan anvende eksempelvis biologiens «naturlige utvalg» for å vise hvordan virkningen av et fenomen kan bidra til å holde det ved like. Biologen har altså en naturlov til å hjelpe seg med å forklare hvorfor noe som fungerer blir reproduisert, men: «- - innan historiefaget- og samfunnsfaga elles- må dei eventuelle funksjonelle koplingane mellom verknad og årsak visast i kvart enkelt tilfelle» (Andresen et. al 2015, s. 144).

En strukturforklaring må altså vise hvordan suksessen til den bærekraftige forvaltningen spiller tilbake på et fortsatt ønske om å vedlikeholde omfordelingstenkningen. Forklaringen må bli at den likhetstenkningen som dannet basis for at så mange fiskerfamilier fikk delta i den nasjonale veksten, har bidratt til opprettholdelsen av en fiskerikultur langs kysten som har spredd overskuddet av fisket på de mange. Dette har i sin tur bidratt til at de mange har tatt eierskap til og mener seg meningsberettiget i beslutninger om fiskeriforvaltning. Fordi denne modellen total sett tilfredsstillende nasjonens behov for å skape og fordele verdier basert på rike fiskeressurser, oppstår det ingen behov for å endre praksisen.

Det som skjer på 1990-tallet er at neoliberalismen bryter med vanlig praksis og fremprovoserer en alternativ kopling mellom nasjonal vekst og fiskeressurser. Opprøret skyldes da, mener vi, at «modellen» responderer, gjennom de som bærer på den, på det som truer dens eksistens. Fundamentet for at modellen skal fungere er at mange aktører har tilgang til fisket; det er en kopling mellom mange fiskere og en bærekraftig forvaltning. Når neoliberalismen forsøker å stenge fisket for de mange skjer det et opprør, ikke utelukkende på grunn av egoisme blant sjarkfiskere og sentrale aktører i små kystkommuner, som sakte men sikkert mister tidligere rettigheter og goder. Det er også noe annet som foregår her. Dypt forankrede og tatt-for-gitte koplinger mellom bærekraftig forvaltning og nasjonal vekst, som ikke nødvendigvis er erkjent av de som produserer veksten, forstyrres og blokkeres av neoliberal tenkning, og dette fremprovoserer en spontan og intuitiv reaksjon, på vegne av et godt fungerende «system».

Forskning på populisme som ved å anvende analytiske verktøy som arbeider med bare det som kan positivt observeres, leses og høres, går fort glipp av den kjernen til forståelse som befinner seg i vel forankrede tenkemåter og institusjoner i vår kultur. Vi må - for å parafrasere Clifford Geertz - ha en «tykkere beskrivelse» av våre samfunnsforhold (Geertz 1973). Konkret må vi ha en framstilling som åpner for en forståelse av den politiske situasjonen på kysten nordover som våre nasjonale medier og vår opplyste nasjonale offentlighet - inkludert ledelsen i våre største partier - ikke hadde under og rundt stortingsvalget.

Sentraliseringen under den sittende regjering eller opprøret mot denne ved valget i fjor høst blir med et alternativt blikk mindre dramatisk. Vi har nok vært vitne til at folket protesterer mot elitene eller neoliberalismen, slik som populisme ofte omtales som. Men i tillegg til dette må styrken i opprøret sees som resultat av sterke strukturerende

---

krefter i vårt samfunn. Konkret er opprøret også – eller først og fremst - basert på kystfolks grunnleggende oppfatninger om rett og galt og på hvordan folk langs kysten har ordnet livene sine til nå.

### Hvor kommer opprøret fra?

Vårt svar blir at praksiser er kroppsliggjort, fungerer og skaper resultater som gagnar nasjonen, uten at dette nødvendigvis er artikulert og tydelig bevisstgjort. Når det rokkes ved dette systemet, skjer det en spontan reaksjon som kun kan forstås hvis vi erkjenner at vi er dypt nedfelt i strukturer. For å forstå den siste biten av hva som driver opprøret, i tillegg til bevisste intensjoner, må vi få fram hvordan strukturelle faktorer ikke kan sees løsrevet fra intensjoner. Disse intensjonene er også delvis uttrykk for den logikken som ligger i strukturen, som vi er bærere av.

### Referanser

- Andresen, A, Skålevåg, S., Ryymin, T. og Rosland, S (2012): Å gripe fortida innføring i historisk forståing og metode. Samlaget
- Berend, I.T and Ranki, G. (1982) *The European Pheriphery and Industrialization: 1780-1914*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Brox, O. (1984). *Nord-Norge – fra allmenning til koloni*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Brox, O. (1989). *Kan bygdenæringene bli lønnsomme?* Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Brox O. (1993) Let us now praise dragging feet!. In: Åkerman N. (eds) *The Necessity of Friction*. Physica-Verlag HD
- Cruikshank, J. og Nilsen, R. (2017). Den vanskelige medvirkningen. I *Plan. Tidsskrift for samfunnsplanlegging, bolig, byplan og regional utvikling*. 5/2017. Oslo: Universitetsforlaget.
- Flåten, O. (2014). Fiskeriøkonomi. I Flåten, O. og Skonhoft, A. (red): *Naturressursenes økonomi*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Geertz, C. (1973). *The Interpretation of Cultures*. New York: Basic Books.
- Hardin, G. (1966). The Tragedy of the Commons. *Science* 162:1243-1248.
- Jentoft, S. and Kristoffersen, T.I. (1989). Fisheries Co-management: The Case of the Lofoten Fishery. *Human Organization*, 48(4), 355-365.
- Müller, Jan-Werner (2016): What is populism? Philadelphia, University of Pennsylvania Press
- Nilsen, R. (2002): Makt og motmakt på kysten. *Makt- og demokratiutredningen*. Rapport nr. 45. Oslo: Unipub forlag.
- Nilsen, R. (2014): Rural modernisation as national development: The Norwegian case 1900 – 1950. *Norwegian Journal of Geography* 68:1, 50-58.
- Nærings- og fiskeridepartementet (2015): Maritime muligheter – blå vekst for grønn fremtid Regjeringens maritime strategi. Trykk: Departementenes sikkerhets- og serviceorganisasjon
- Oliver, J and Rahn, W. (2017): Rise of the Trumpenvolk. Populism in the 2016 Election. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science* Volume: 667 issue: 1, page(s): 189-206. <https://doi.org/10.1177/0002716216662639>
- Posti, P. (1991): *Trollfjordslaget. Myter og virkelighet*. Tromsø: Cassiopeia forlag.
- Rasmussen, T.F. (1995): De lange linjer i norsk distriktspolitikk og urbaniseringsdebatt. I H. Teigen, R. Nordgreen og O. Spilling (red.): *Langtidsliner i distriktspolitikk og tiltaksarbeid*, Stabekk: Vett og Viten, 59-84
- Seip, J.A. (1974). *Utsikt over Norges historie. Første del*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Seip, J.A. (1981). *Utsikt over Norges Historie. Annen del*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Sejersted, F. (1993). Den norske «Sonderweg». I: *Demokratisk kapitalisme*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Slagstad, R. (1998). *De nasjonale strategier*. Oslo: Pax Forlag.
- Sachs, J. and Warner (2001): Natural Resources and Economic Development. The curse of natural resources. *European Economic Review* 45 827-838
- Solhaug, T. (1976): *De norske fiskerier historie 1815-1880*. Oslo: Universitetsforlaget.



---

Vollan, O. (1942): *Omlagginga av fisket i Ålesund og på Sunnmøre*. Hovedfagsoppgave til språklig-historisk embetseksamen. Fiskeridirektoratets skrifter. Serie fiskeri, Vol. I, No. I. John Griegs Boktrykkeri, Bergen

Wicken, Olav & Jens Hanson (2008) (red.), *Rik på natur. Innovasjon i en ressursbasert kunnskapsøkonomi*. Fagbokforlaget. ISBN 978-82-450-0702-2.

Østerud, Ø. (2017): Populismen tar over verden. *Nytt Norsk Tidsskrift* 03 (34): 243-258. DOI: 10.18261/issn.1504-3053-2017-03-03

[www.nrk.no/finnmark/fiskeriministeren-motte-kystopproret-i-vardo-1.1351204](http://www.nrk.no/finnmark/fiskeriministeren-motte-kystopproret-i-vardo-1.1351204).